

ELŻBIETA I WITOLD KOWALCZYKOWIE
Lublin

Z DOŚWIADCZEŃ
PRZEKŁADU POLSKICH TEKSTÓW RELIGIJNYCH
NA JĘZYK ROSYJSKI

(NA MATERIALE EKUMENICZNEJ OAZY RODZIN
RUCHU ŚWIATŁO-ŻYCIE, MOSKWA-RAKOWO, VII 1993)

W swoim wystąpieniu chcielibyśmy podzielić się skromnymi jeszcze, jak do tej pory, doświadczeniami językowo-tłumaczeniowymi, które stały się naszym udziałem w związku z prowadzeniem rekolekcji wakacyjnych na terenie Rosji. Oboje jesteśmy rusycystami z ponad dwudziestoletnim stażem pracy na UMCS-ie. W okresie studiów, ale też i później, nie mieliśmy prawie żadnych kontaktów ze wschodniosłowiańskimi tekstami religijnymi, jeśli nie liczyć przewożonych nielegalnie do Rosji egzemplarzy Biblii w języku rosyjskim czy też udziału we mszach św. w kościele św. Ludwika w Moskwie, w petersburskim kościele katolickim w Zaułku Kowieńskim i – sporadycznie – w cerkwiach prawosławnych. Do tego wypadałoby dodać lekturę własną, która stała się dla nas głównym źródłem znajomości rosyjskiego słownictwa religijnego. Pierwszymi książkami z tej dziedziny, do których udało nam się dotrzeć, oczywiście poza *Biblią*, były: *О нашем уповании. Беседы oraz Воскресныя собеседования* ojca Dymitra Dudko¹, a także belgijskie wydania prac protojereja Aleksandra Mienia – *Таинство, слово и образ* i *Как читать Библию. Руководство чтению книг Ветхого Завета*². Można tutaj wymienić także dzieło Iwana Szmielowa *Лето Господне. Праздники – Радости – Скорби*, napisane w latach 1934-1944 w Paryżu, a wydane później w Nowym Jorku³. Wszystkie wskazane pozycje bibliograficzne wiązały się w jakiś sposób z wykonywaną przez nas pracą zawodową, ale praktycznie, na zajęciach ze studentami, wykorzystywaliśmy je tylko okazjonalnie i w nie-

¹ Pierwsza z nich została wydana w Moskwie w roku 1974, druga – w Montrealu w roku 1977.

² Obie prace ukazały się w Brukseli: pierwsza – w roku 1980, druga – w roku 1981.

³ New York b.r. Книгоиздательство „Путь жизни”.

wielkim stopniu. Nie jesteśmy bowiem profesjonalnymi tłumaczami, a nasze zainteresowanie tego typu literaturą wynikało raczej z ogólnego zafascynowania językiem i kulturą Rosji, duchowością prawosławia, architekturą cerkiewną i malarstwem religijnym, szczególnie zaś ikonami i freskami. W tej ostatniej sprawie pomocne okazały się dla nas wydawane w byłym Związku Radzieckim albumy malarskie z reprodukcjami i komentarzami. Jednymi z pierwszych, które do dziś dobrze wspominamy, były drukowane w latach siedemdziesiątych Страницы каменной летописи Leonida Wołynskiego⁴ oraz Андрей Рублёв Michała Ałpatowa⁵ opublikowany również w Moskwie, kilka lat później. W takich wydawnictwach, firmowanych czasami nawet przez Komsomoł, można było znaleźć sporo słów z zakresu rosyjskiej leksyki religijnej oraz pewne wiadomości na temat obrzędowości prawosławia.

W związku z tematem naszego wystąpienia winni jesteśmy jeszcze kilka zdań informacji o Ruchu Światło-Życie, do którego należymy obydwójce od 1979 r., a więc już piętnaście lat. Ruch ten powstał jako jeden z posoborowych, świeckich ruchów odnowy w Kościele katolickim. Założyciel Ruchu, ks. Franciszek Blachnicki (1921-1987), widział jego cel w formowaniu dojrzałych chrześcijan i budowaniu *communio* Kościoła poprzez ewangelizację i formację, przez odnowę liturgii, tworzenie braterskich wspólnot oraz dokonywanie dzieł mających przemieniać świat w duchu ewangelii. Cel ów jest osiągnięty poprzez realizację określonego programu formacyjnego. Małżonkowie wraz ze swoimi dziećmi tworzą gałąź Ruchu nazywaną Kościołem Domowym. Liczy ona obecnie w Polsce około 10 000 małżeństw, pracujących w tzw. kręgach oazowych pod kierunkiem par animatorskich i pod opieką księży-moderatorów. W ostatnich latach dzięki pracy ewangelizacyjnej polskich małżeństw kręgi Domowego Kościoła powstały również w RFN, na Słowacji, w Czechach, na Ukrainie, na Białorusi oraz w Rosji.

Jedną z metod realizacji programu formacyjnego w Ruchu Światło-Życie jest tzw. oaza rekolekcyjna, będąca formą intensywnego doświadczenia życia Kościoła: we wspólnocie, w liturgii, na spotkaniu ze Słowem Bożym, w miłości braterskiej. Piętnastodniowe, zamknięte, przeżyciowe rekolekcje różnych stopni mają program oparty na tajemnicach różańca i układzie roku liturgicznego. Każdy dzień ma własną myśl przewodnią, która przenika wszystkie elementy programu. O przeprowadzenie takich właśnie rekolekcji z rodzinami rosyjskimi z Moskwy, a więc o zorganizowanie oazy rodzin I stopnia, poproszono nas w maju 1993 r. Władze naszego Ruchu uznały, że jako animatorzy, a jednocześnie rusycyści z zawodu możemy pomóc w ewangelizacji na Wscho-

⁴ Москва 1967.

⁵ Москва 1972.

dzie, zapoznając Rosjan z metodami pracy duchowej praktykowanymi w polskich rodzinach należących do Kościoła Domowego.

Oaza odbyła się w lipcu 1993 r. w maleńkiej miejscowości Rakowo, w odległości około 60 km od Moskwy. Uczestniczyło w niej 9 rodzin rosyjskich, dwóch polskich kapłanów – ksiądz z diecezji przemyskiej i dominikanin misjonarz z Moskwy, a także dwie nauczycielki z Polski, które przyjechały, aby opiekować się dziećmi. Oaza liczyła łącznie 41 osób. Wśród rodzin rosyjskich 5 było prawosławnych, 2 – katolickie i 2 mieszane. Znaczna część Rosjan należała do „dzieci duchowych” protojereja Aleksandra Mienia (1935-1990), wybitnego prawosławnego teologa i kaznodziei, duszpasterza inteligencji moskiewskiej, zamordowanego przez nieznaną sprawców. Językiem „urzędowym” i obrzędowym oazy był język rosyjski.

Wybierając się na rekolekcje, staraliśmy się zgromadzić potrzebne i dostępne nam materiały w języku rosyjskim. Podstawowymi okazały się tutaj: różne wydania Biblii⁶, broszura *Obrzędy Mszy świętej w ośmiu językach*⁷, modlitewniki katolickie, prawosławne i katolicko-prawosławne⁸, wydawnictwa typu: Божественные истины – свет нашей жизни⁹ i Что каждый католик обязан знать¹⁰, jak również publikacje takie, jak Мысли Святых Отцов. О семейной жизни¹¹, Христианская семья и брак. Духовные чтения¹², Свет и Жизнь¹³ oraz szereg innych. Niestety, ani główne materiały programowe oazy, ani oazowe teksty liturgiczne (*Mszał*, *Lekcjonarz*, teksty nabożeństw i modlitw brewiarzowych), ani pieśni na każdy dzień nie zostały przełożone na język rosyjski. Ruch Światło-Życie nie zdołał w sensie

⁶ Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. Канонические. В русском переводе. С параллельными местами. Москва 1968. Изд. Всесоюзного Совета Евангельских Христиан-Баптистов. Korzystaliśmy też z rosyjskiego tłumaczenia Nowego Testamentu, przygotowanego przez włoski ruch franciszkański (Новый Завет Господа нашего Иисуса Христа. В русском переводе. С параллельными местами и приложениями. Bruxelles 1979. Изд. „Жизнь с Богом”) oraz z Biblii, którą wydały Zjednoczone Związki Religijne (Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. Канонические. В русском переводе. С параллельными местами. Нью-Йорк–Женева–Лондон b.r.).

⁷ Warszawa 1993. Wyd. Archidiecezji Warszawskiej.

⁸ Молитвенник. Для католиков латинского обряда. Bruxelles 1979; Акафистник. Bruxelles 1981; Православный молитвослов и Псалтирь. Москва 1988; Молитвенник. Bruxelles 1980.

⁹ Ogłoszony w Polsce, bez podania miejsca i roku wydania.

¹⁰ Roma 1990. Издательство Главного Управления Ордена Меньших Братьев Капуцинов.

¹¹ Москва 1990.

¹² Москва 1992.

¹³ Bruxelles 1990.

tłumaczeniowym i wydawniczym przygotować się do ewangelizacji na Wschodzie, chociaż ks. Blachnicki mocno wierzył w upadek komunizmu i przewidywał potrzebę takiej ewangelizacji.

Ponieważ nie było czasu na tłumaczenie jakichś większych jednostek programowych, postanowiliśmy, że przełożymy przynajmniej schematy poszczególnych piętnastu dni oazy, aby uczestnicy poznali stałe elementy dnia, główne metody pracy oraz zarys drogi duchowej, którą będziemy starali się przejść w ciągu całych rekolekcji. I tu zaczęły się nasze pierwsze problemy tłumaczeniowe. Trzeba było bowiem przełożyć nazwy m.in. takich elementów dnia, jak jutrznia, msza św., rozmowa ewangeliczna, namiot spotkania, pogodny wieczór.

W przypadku jutrzni proponowany przez D. Hessena i R. Stypułę¹⁴ rosyjski odpowiednik заутрення oznacza jednak, jak się wydaje, coś innego niż jutrznia katolicka. W Cerkwi prawosławnej jutrznia (заутрення lub утренняя) stanowi zwykle część świątecznego „całonocnego czuwania”. Ma ona też odmienną strukturę. Rozpoczyna się bowiem wielką ektenią (ектения), po której następuje sześć psalmów (шестипсалмие). Czytane są kazyzmy (кафизмы), czyli fragmenty psalmów, a następnie ma miejsce uroczyste wysławianie miłości i miłosierdzia Bożego, a więc tzw. polijelej (полиелей). Różnie chór śpiewa kanon utrienii, składający się z dziewięciu pieśni wzorowanych na hymnach biblijnych. Przed dziewiątą z nich rozbrzmiewa *Pieśń Bogarodzicy* (łac. *Magnificat*)¹⁵. Katolicka jutrznia natomiast, odmawiana każdego dnia rano, składa się z następujących elementów: wezwania, hymnu, trzech psalmów: psalmu porannego, kantyku starotestamentalnego i psalmu wielbiącego, wraz z antyfonami, krótkiego czytania z responsorium, Pieśni Zachariasza, prośby o uświęcenie dnia i pracy, *Ojciec nasz*, modlitwy końcowej i błogosławieństwa¹⁶. Taką właśnie jutrznię odmawiamy z brewiarzy na rekolekcjach oazowych. Dlatego też tłumaczenie słowa *jutrznia* za pomocą rosyjskich odpowiedników заутрення czy утренняя uznaliśmy w danym przypadku za nieadekwatne, gdyż mogło ono wywoływać u odbiorców głównie prawosławnych, nieprawidłowe konotacje. W związku z tym zdecydowaliśmy się na przekład opisowy, wyznaniowo neutralny – совместные утренние молитвы. I to się w praktyce sprawdziło, gdyż na moskiewskiej oazie ekumenicznej tym, co odmawialiśmy

¹⁴ *Wielki słownik polsko-rosyjski*. T. 2. Moskwa–Warszawa 1988 s. 295.

¹⁵ Por. A. M i e ś. *Sakrament. Słowo. Obrzęd. Prawosławna Służba Boża*. Przeł. Z. Podgórzec. Łuków 1992 s. 35-37.

¹⁶ Zob. ks. T. S i n k a. *Zarys liturgiki*. Gościkowo–Paradyż 1988 s. 239-240. Por. *Brewiarz dla świeckich. Liturgiczna modlitwa dnia. (Jutrznia. Nieszpory. Komplet)*. Oprac. ks. dr J. Sikorski. Warszawa-Koło 1991.

każdego ranka, były właśnie wspólne modlitwy poranne z elementami katolickimi i prawosławnymi.

Msze św. na naszej oazie odprawiali kapłani polscy po rosyjsku. W planie dnia słowo *msza św.* tłumaczyliśmy jednak jako Божественная Литургия. Był to nasz ukłon w stronę prawosławnych uczestników rekolekcji. Ponadto chcieliśmy w ten sposób podkreślić, że chociaż msza św. jest katolicka, to chodzi przecież o tę samą co w liturgii prawosławnej Ofiarę Eucharystyczną. Naszą propozycję tłumaczenia pojmovano różnie. Jedni oazowicze zgadzali się z nią, inni, zwłaszcza ci, którzy byli na rekolekcjach w Polsce, pytali: А во сколько у нас будет Месса? (W ten sam sposób zresztą nazywali katolicką mszę św. także rosyjscy uczestnicy drogi neokatechumenalnej, z którymi spotykaliśmy się w Moskwie). Wydaje się więc w związku z tym, że katolicka msza św. winna być określana w przekładzie na język rosyjski jako Месса, Святая Месса ewentualnie Евхаристия lub Евхаристическое Богослужение. Taką też decyzję podjęli ostatecznie członkowie Komisji Liturgicznej, powołanej przez administratora apostolskiego w Moskwie, ks. bpa Tadeusza Kondrusiewicza, którzy tłumaczyli tekst mszy św. dla katolików obrządku łacińskiego w europejskiej części Rosji¹⁷.

Jednym z ważniejszych elementów programu oazowego są tzw. rozmowy ewangeliczne. Polegają one na wyszukiwaniu pod kierunkiem animatorów określonych tekstów biblijnych związanych z tematem dnia, na ich przedyskutowaniu i wspólnym dochodzeniu w ramach małej grupy (kręgu) do pewnych zakładanych celów duchowych. Jako pomoc służą przy tym pytania zawarte w tzw. *Notatniku uczestnika oazy*. Tekst owego *Notatnika* otrzymaliśmy już na naszej oazie moskiewskiej w przekładzie jednego z uczestników rosyjskiej drogi neokatechumenalnej¹⁸. *Rozmowa ewangeliczna* została tam przetłumaczona – bardzo dziwnie – jako евангелистический разговор (s. 11, 17, 32). Była to, naszym zdaniem, całkowicie błędna translacja. Musieliśmy tłumaczyć uczestnikom rekolekcji, że chodziło nam o metodę, która nazywa się евангельский разговор, евангельская беседа. W wymienionym *Notatniku* przełożono też inny element programu oazowego, a mianowicie *piosenkę dnia* za pomocą przestarzałego i używanego właściwie tylko w literaturze słowa песнь (s. 1, 4, 7 i in.) (por.: Песнь о Роланде; Песнь Песней). W realiach oazowych jest to jednak tylko песенка дня lub co najwyżej песня дня. I nie potrzebuje ona żadnej archaizacji czy też patetyczności. *Notatnik uczestnika oazy* za-

¹⁷ Zob. Святая Месса. Москва 1993. Tłumaczenie to zostało ogłoszone w nakładzie 20 tysięcy egzemplarzy.

¹⁸ Блокнот участника оазиса. В.м.г. oraz bez nazwiska tłumacza. Cytaty w dalszych partiach tekstu dawane są właśnie z tego wydania.

wierał ponadto wiele innych błędów i nieścisłości typu: *малая откровенная группа* (s. 2) na określenie *małej grupy odkrywczej* (winno być raczej: *малая группа открывателей*), *Sakrament Pojednania* tłumaczony nie jako таинство покаяния, ale jako таинство примирения (s. 31), *Pismo święte* przekładane – być może ze względu na analogię do wyrażenia Святое Евангелие – jako Святое Писание (s. 32-35), a nie Священное Писание, *tajemnica różańca* tłumaczona jako таинство розария (s. 1, 4, 7 i in.), a nie тайна розария, podobnie таинство Креста (s. 28) zamiast тайна Креста, i dalej – терновый венок (s. 22) zamiast терновый венец, плода Духа (s. 22) zamiast плоды Духа itp.

W omawianej publikacji zastanowiły nas oprócz tego dwie sprawy. Pierwsza z nich związana była z użyciem wyrażenia *Duch Święty*. W przekładzie rosyjskim tłumacz raz proponował: Христос управляет нашей жизнью через Святой Дух (s. 21), innym razem – Новая жизнь должна принимать от Христа Его Слово жизни, а также Его Духа (s. 36). Brakowało tutaj jednolitego podejścia w odniesieniu do całego tekstu. Usprawiedliwieniem dla tłumacza mogą jednak być wahania samych Rosjan. Nasza prawosławna znajoma, moskiewska aktorka Arina Ardasznikowa, pisze bowiem w swoim wspomnieniu o ojcu Aleksandrze Mieniu następująco: Он молился. Руки его были подняты, как бы призывая Дух Святой¹⁹. Uczestnicy oazy natomiast stosowali raczej inny przypadek w omawianym wyrażeniu mówiąc надо стяжать Духа Святого. Drugą sprawą, którą rozważaliśmy, był problem tłumaczenia określeń *Matka Kościoła – Kościół-Matka*. To zagadnienie jest tematem czternastego dnia oazy. Tłumacz *Notatnika* przełożył go następująco: Матерь Костёла – Костёл-Матерь. Uczestnicy rekolekcji słusznie poprawili ten przekład na: Матерь Церкви – Церковь-Матерь²⁰.

Jak więc należy przekładać materiały Ruchu, które będą wykorzystywane w Rosji? Wydaje się, że powinniśmy jednak liczyć się z odbiorcą, z jego wyznaniem. Nawet bowiem przetłumaczone na język rosyjski słowa typu костёл, ксёндз, миссионер, Месса mogą wywoływać u niektórych prawosławnych ujemne skojarzenia. I nie ma w tym nic dziwnego, gdyż historycznie rzecz biorąc religijno-kulturowy stereotyp katolika, „łacinnika” jest w Rosji zdecydowanie negatywny. *Kościół Domowy* winien więc, naszym zdaniem, stać się w środowisku prawosławnym nie Домашним Костёлом, a

¹⁹ Порог. W: Памяти протоиерея Александра Меня. Москва 1991 s. 199.

²⁰ Tutaj niezbędny jest komentarz uzupełniający tłumaczenie, gdyż w Kościele rzymskokatolickim inne znaczenie niż w Cerkwi Prawosławnej ma aspekt macierzyństwa (Kościół-Matka). Odnosi się on bowiem do całego Kościoła, w stosunku zaś do Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej można by się np. zastanawiać, kto jest dla niej Cerkwią-Matką? (Za tę uwagę dziękuję prof. A. Naumowowi).

Домашней Церковью, tym bardziej, że w języku Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej dawno już istnieje takie określenie. W ostatnim czasie upowszechniał je ojciec Dymitr Dudko, który w roku 1974 pisał, a jeszcze wcześniej mówił: Сделать из своей семьи домашнюю церковь – задача каждого христианина²¹. Ogólnie zaś można powiedzieć, że należałoby – o ile to możliwe – używać przy translacji odpowiedników funkcjonalnych, starając się przekazać i zachować w języku przekładu koloryt wyznaniowy – katolicki i prawosławny.

Spośród elementów programu dnia na oazie również nazwy namiotu spotkania i tzw. pogodnego wieczoru sprawiły nam pewien kłopot przy tłumaczeniu. Określenie : *Namiot Spotkania* odwołuje się do tradycji starotestamentowej, do *Księgi Wyjścia* (33, 7-11). Z niej bowiem dowiadujemy się, jak to Mojżesz wziął namiot, rozbił go za obozem, i nazwał Namiotem Spotkania. W owym namiocie, pełniącym funkcję świątyni polowej, przywódca ludu izraelskiego spotykał się z Bogiem. Na tę właśnie pamiątkę czas codziennej modlitwy osobistej i spotkania ze Słowem Bożym nosi w Ruchu Światło-Życie nazwę *namiotu spotkania*. W rosyjskojęzycznej wersji Biblii *Namiot Spotkania* przełożono jako *скиния собрания*. Słowa *скиния* nie ma jednak ani w *Wielkim słowniku rosyjsko-polskim* A. Mirowicza, I. Dulewiczowej, I. Grek-Pabisowej i I. Maryniakowej²², ani u S. Ożęgowa²³, ani w akademickim czterotomowym *Słowniku języka rosyjskiego*²⁴ ani nawet w rosyjskim *Słowniku wyrazów obcych*²⁵. Słowo to udało nam się znaleźć dopiero u W. Dala²⁶. W tłumaczeniu jednak zrezygnowaliśmy z wyrazu *скиния* na rzecz bardziej współczesnego słowa *шатёр*. Ostatecznie przełożyliśmy *namiot spotkania* jako *шатёр встречи*. Jeśli chodzi o tzw. pogodny wieczór, to zarówno na oazie, jak i na krótszych rekolekcjach śródrocznych, jest to czas wypoczynku, czas relaksu dla uczestników. Bawimy się wtedy wspólnie, śpiewamy, opowiadamy anegdoty itd. Wszystko powinno być jednak utrzymane w granicach nowej kultury chrześcijańskiej. Ponadto, zależnie od okresu w roku liturgicznym, pogodny wieczór może być weselszy lub bardziej poważny. Dlatego też jego nazwa jest trudna do przetłumaczenia. Określenia takie, jak *весёлый*, *спокойный*, *безмятежный*, *ясный* nie oddają sensu tego spotkania. Z kolei słowa typu *посиделки*, *вечеринка*,

²¹ О нашем уповании s. 18.

²² Moskwa-Warszawa 1986.

²³ Словарь русского языка. Изд. 16-е, исправленное. Под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва 1984.

²⁴ Словарь русского языка. Т. 1-4. Изд. 2-е, исправленное и дополненное. Москва 1981.

²⁵ Словарь иностранных слов. Изд. 11-е. Москва 1984.

²⁶ Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 4. Москва 1980 s. 196.

вечёрка wywołują u Rosjan konkretne skojarzenia z określonymi faktami kulturowymi, mającymi niewiele wspólnego z chrześcijańskim spędzaniem wolnego czasu. Dlatego też trzeba tutaj albo dodać do wymienionych wyżej określeń słowo *chrześcijański* (христианские посиделки, христианская вечеринка), albo zaproponować przekład: христианский вечер. My wybraliśmy trzecią możliwość, a mianowicie bardziej neutralną nazwę вечерняя встреча.

Terminologia używana w Ruchu Światło-Życie jest dosyć skomplikowana i rodzi się pytanie, jak i w jakim stopniu przenosić ją do języka rosyjskiego w procesie ewangelizacji. Już z samym słowem *rekolekcje* był pewien problem. Otóż wydaje się, iż propozycja D. Hessena i R. Stupuły – słowo говенье – była w danym przypadku zupełnie chybiona. Zdecydowaliśmy się więc na kalkę: реколекции. Uczestnicy oazy nie przyjęli jednak liczby mnogiej tego słowa. Wszyscy mówili: наша реколекция, на нашей реколекции. Słowo *oaza*, przetłumaczone jako оазис, też przyjmowało się z trudem. Rosjanie woleli polskie terminy, odmieniane po rosyjsku (Они не поехали на оазу). Dochodzili przy tym czasami do absurdu, kiedy zamiast в нашем движении mówili в нашем рухе. Za to słowa typu *moderator*, *animator* zapożyczano bez żadnych oporów. Od razu pojawiały się rosyjskie odpowiedniki takie, jak модератор, аниматор, a nawet аниматорша. Kłopot natomiast mieliśmy z przekładem określenia *katechumenat rodzinny*. Można było oczywiście zaproponować kalkę językową семейный катехуменат. Ponieważ jednak niewiele by ona oazowiczom mówiła, wybraliśmy przekład „оглашение” в семье. Nie bardzo też wiedzieliśmy, jak przetłumaczyć słowo *katecheza*. Rosyjskie słowo катехизис oznacza bowiem *katechizm*. Z kolei proponowane przez Hessena i Stupułę преподавание Закона Божьего brzmi zbyt poważnie w odniesieniu do oazowych katechez, mających raczej charakter wystąpień popularyzatorskich. Może analogicznie do *oazy* należałoby wprowadzić do języka rosyjskiego słowo катехеза? Nie bardzo radziliśmy sobie ponadto z przekładaniem skrótów używanych w naszym Ruchu. Tych skrótów są dziesiątki: ORA (Oaza Rekolekcyjna Animatorów), KD (Kościół Domowy), OŻK (Oaza Żywego Kościoła), COM (Centralna Oaza Matka), KWC (Krucjata Wyzwolenia Człowieka), KKO (Krajowa Kongregacja Odpowiedzialnych) i wiele innych. Na ogół dawaliśmy ich tłumaczenie w wersji rozwiniętej, np.: ORA KD (Oaza Rekolekcyjna Animatorów Kościoła Domowego) – Реколекционный оазис аниматоров Домашней Церкви. W nawiasie natomiast proponowaliśmy polski skrót w rosyjskiej transkrypcji fonetycznej, by przebywający na rekolekcjach w Polsce oazowicze z Rosji wiedzieli, o co chodzi. Popularyzowanie skrótów rosyjskich typu „РОА ДЦ” uznaliśmy na razie za przedwczesne.

Dobre rekolekcje winny być rekolekcjami pełnymi chrześcijańskiej radości, wyrażającej się m.in. poprzez śpiewanie pieśni i piosenek religijnych. Na oazie jest zwykle grupa ludzi, zwana diakonią muzyczną, która przygotowuje śpiewy liturgiczne i kieruje nauką śpiewu. Na oazie moskiewskiej taką funkcję wypełniały nasze dzieci. Prawosławni, zgodnie ze swoją historyczną tradycją, niezbyt chętnie widzieli grę gitarową w czasie mszy św. Ograniczaliśmy się więc do pieśni na wejście i na rozesłanie. Inne pieśni śpiewaliśmy raczej bez akompaniamentu. Refreny psalmów dopasowywaliśmy do melodii używanych w Polsce, wykorzystując Biblię rosyjską i dokonując rozmaitych przekształceń wersetów biblijnych. Wiele piosenek śpiewaliśmy na pogodnych wieczorach i w przerwach między zajęciami. Rosjanie mieli własny śpiewnik zatytułowany *Осанна*²⁷, zawierający 79 pieśni z nutami, w tym 16 pieśni prawosławnych, 44 określane jako „różne” i 19 pieśni wspólnoty z Taizé w języku łacińskim, angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Znali z nich jednak zaledwie kilka.

Wybierając się do Moskwy, podjęliśmy ryzyko przekładu kilkunastu polskich pieśni i piosenek religijnych. Ryzyko dlatego, że było to nasze pierwsze tłumaczenie tekstów poetyckich i – poza tym – na język, który nie jest naszym językiem ojczystym. Przymuszeni niejako potrzebą serca, wzięliśmy się do pracy, licząc na to, że rosyjscy odbiorcy skorygują na miejscu nasze błędy i sztuczności. Staraliśmy się przekładać teksty, które tematycznie dałyby się dopasować do poszczególnych dni oazy i które mogłyby odegrać rolę piosenek dnia. Jako źródło utworów posłużyły nam głównie dwa śpiewniki: *Exultate Deo. Śpiewnik mszalny* (wyd. 6. B.m. 1990. Światło-Życie) oraz *Idę, śpiewając Ciebie. Śpiewnik Lubelskiej Pielgrzymki Piesznej na Jasną Górę* (Lublin 1988).

Efekt naszej pracy w postaci śpiewniczka oazy zweryfikowaliśmy wspólnie z uczestnikami rekolekcji. W popularnej piosence *Skalę i Zbawieniem jest mój Jezus...* dokonaliśmy przekładu pierwszego wersetu w następujący sposób: Камень и спасение – мой Иисус, надо мной Его любовь... W tłumaczeniu tym odwoływaliśmy się do słów Chrystusa o prymacie Piotrowym z *Ewangelii według św. Mateusza*: Ты – Пётр [т. е. камень], и на сем камне Я создам Церковь Мою (16, 18). Ta propozycja nie została zaakceptowana. Określenie камень nie zdołało uzyskać w naszym przekładzie ewangelicznego sensu symbolicznego. Dlatego też zamieniliśmy słowo камень – słowem скала tak, jak to jest w polskiej *Biblii Tysiąclecia*.

W pieśni rozpoczynającej się od słów *Prowadź mnie...* znajduje się prośba skierowana do Chrystusa: „Oczyść mnie, oczyść mnie...”. Przełożyliśmy ją do-

²⁷ Сборник духовных песен. Москва 1991.

słownie: Очисти меня, очисти меня... W czasie wykonywania pieśni okazało się, że akcent czasownika nie bardzo zgadza się z frazą melodyczną. Trzeba więc było użyć innego czasownika. Zaproponowano wersję: Обнови меня, обнови меня...

Przekładając pieśń *O, Panie, Tyś moim pasterzem...* sięgaliśmy do rosyjskiej wersji *Psalmu 23*. Werset „Do stołu swojego zaprasza...” przetłumaczyliśmy: „Трапéзу Господь мне готовит”. Możliwość podwójnego akcentowania słowa трапéза dopuszcza rosyjski słownik akcentowy²⁸. Ponieważ jednak w odbiorze utworu okazało się, że pierwszy akcent jest o wiele częściej używany, musieliśmy zmienić schemat rytmiczny całego wersetu na wersję: „И трапéзу Он мне готовит”.

W innej piosence – *Czy wy wiecie, że jesteście Świątynią?* – werset „Świątynią, w której mieszka Święty Duch” przełożyliśmy następująco: „Храм Божий, где витает Дух Святой”. Tłumaczenie to uznano za trafne, gdyż dobrze kojarzyło się z obrazem Ducha Świętego pod postacią gołębicę.

Z kolei w pieśni *Wy jesteście na ziemi światłem mym...*, przekładając trzecią zwrotkę, zastanawialiśmy się, jak przetłumaczyć werset „Pomóż nam, o Maryjo, światłem być”. W sensie rytmicznym możliwe były dwa warianty: Помоги нам, Мария, светом быть oraz Помоги, Матерь Божия, светом быть. Wybraliśmy jednakże drugi wariant, gdyż słowo *Maryja* w formie apostrofy i bez żadnych określeń, nie bywa używane w tradycji prawosławnej równie często jak w katolickiej.

Przy przekładaniu popularnej pieśni *Abba Ojczy...*, werset „Wszyscy jesteśmy braćmi” przekazaliśmy jako Мы все становимся братию. Słowa братию używaliśmy tutaj w potocznym znaczeniu: *bractwo, brać*. Rosjanie oazowicze woleli jednak śpiewać Мы все становимся братьями.

Rekapitulując nasze oazowe doświadczenia translatorskie, musimy stwierdzić, iż mamy świadomość ich niedoskonałości. Widzimy jednakże potrzebę udostępnienia rodzinom rosyjskim materiałów formacyjnych Ruchu Domowego Kościoła, sprawdzonych w pracy duchowej w Polsce w okresie dwudziestu lat, aby owe rodziny – katolickie i prawosławne – stały się Bogiem silne i mogły nieść innym światło Ewangelii.

²⁸ Русское литературное произношение и ударение. Словарь-справочник. Под ред. Р. И. Аванесова и С. И. Ожегова. Москва 1959 s. 591; Орфоэпический словарь русского языка. Произношение, ударение, грамматические формы. Под ред. Р. И. Аванесова. Изд. 2-е. Москва 1985 s. 585.

ИЗ ОПЫТА ПЕРЕВОДА
ПОЛЬСКИХ РЕЛИГИОЗНЫХ ТЕКСТОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК
(НА МАТЕРИАЛЕ ЭКУМЕНИЧЕСКОГО СЕМЕЙНОГО ОАЗИСА ДВИЖЕНИЯ
СВЕТ-ЖИЗНЬ, МОСКВА-РАКОВО, VII 1993)

Р е з ю м е

Авторы статьи делятся переводческим опытом, связанным с подготовкой материалов для экуменического семейного оазиса движения Свет-Жизнь, который состоялся в июле 1993 г. в местности Раково, недалеко от Москвы. Участниками этого оазиса, т. е. особого типа закрытой реколекции, были русские православные и католические семьи.

Критически рассматривая некоторые существующие уже переводы религиозных текстов, Эльжбета и Витольд Ковальчик вносят собственные предложения относительно перевода религиозной лексики на русский язык. Они говорят тоже о своих затруднениях в процессе перевода польских религиозных песен. Авторы статьи приходят к выводу, что язык перевода должен обязательно учитывать католический и православный, конфессиональный характер переводимых текстов.

Перевод с польского авторов статьи